

דוח חינוך מזרח ירושלים, שנה"ל 2023-2024 (תשפ"ד)

אוגוסט 2024

שנת הלימודים התקיימה בצלה של המלחמה הקשה המתמשכת שפרצה לאחר טבח השבעה באוקטובר, ותחת המשך המתקפה של ממשלת הימין על תכנית הלימודים במזרח ירושלים.

במשך השבועות הראשונים מאז פרוץ המלחמה, התקבלו דיווחים רבים, גם ממנהלי מינהל חינוך בעיריית ירושלים, על אלימות קשה הננקטת בדרכים לבתי הספר ובכניסה למוסדות החינוך נגד תלמידות ותלמידי פלסטינים בעיר, ונגד מנהלים וצוותי הוראה במזרח ירושלים. תלמידים ומורים נתקלו באלימות של כוחות הביטחון בדרכם לבתי הספר ובחזרה לבתיהם, בקללות, בפגיעות פיסייות, ואף בחיפושים מטרידים על גופם. עשרות תלמידים נעצרו, ולרוב שוחררו זמן קצר לאחר מכן.

המחסומים והחסימות שהוצבו בעיר הקשו מאד על החזרה ללימודים, ולעתים ארכה דרכם של צוותי חינוך לבתי הספר שלוש שעות ויותר. מעבר לכך, למרות דיווח עובדות סוציאליות במערכת החינוך כי הגיעו דיווחים רבים על פגיעה בילדים, גם בילדים קטנים מאד ואף בכיתה א' על ידי כוחות הבטחון בדרכם לבית הספר וחזרה, כמעט ולא ניתן מענה רגשי לתלמידים, ולחץ גדול הופעל על מערכת החינוך לדווח על כל אמירה, גם אם אין בה כל הסתה.

לצד ניסיונות מקומיים, גם של מנהלת החינוך בעיריית ירושלים, של מאמץ ניכר לשוב לשגרת לימודים גם במציאות המורכבת מאד, המשיכה ועדת החינוך של הכנסת בדיוניה בתוכנית הלימודים במזרח ירושלים. דיונים שהחלו עוד קודם למלחמה המשיכו לתקופה זו, כשהם מלווים בליבוי מצד גורמי ימין קיצוניים ומסיתים. לעומת זאת לא התקיים כל דיון על הצורך בהגנה על התלמידים וצוותי החינוך במזרח ירושלים, ובריסון כוחות המשטרה בהתייחסותם כלפיהם.

במקביל, גם פסיקת בג"ץ לפני יותר משנה וחצי שחייבה את המדינה להגיש תכנית לטיפול במחסור בכיתות לא יושמה עד היום, כשהמדינה מבקשת פעם אחר פעם דחיות. כעת הדחיה למימוש פסק הדין נקבעה לדצמבר 2024, כשגם ארגון ההורים הודיע שזו הדחיה האחרונה שיסכים לה.

אישור הממשלה לתוכנית החומש החדשה אמור היה להתקבל במאי 2023, אך התעכב בעיקר עקב התעקשות שר האוצר סמוטריץ' שלא לאשר תקצוב לפרק ההשכלה הגבוהה. פחות משבועיים לפני שהחלה שנה"ל תשפ"ד, התקבלה החלטת ממשלה 880 לצמצום פערים חברתיים וכלכליים במזרח ירושלים. תקציב פרק החינוך צומצם משמעותית בשנת הלימודים, גם עקב המלחמה. משמעות הקיצוץ התקציבי הייתה בין היתר פגיעה בתוכניות שכבר פעלו והסתמכו עליהן במזרח העיר ובאמון האוכלוסייה המקומית, על אף שנעשו מאמצים לא מבוטלים בעיריית ירושלים ובמשרד החינוך. גם בשנה"ל תשפ"ד התקצוב הגבוה ביותר הופנה ליעד של הגדלת מספר ואחוז הלומדים בתוכנית הלימודים הישראלית.

תוכן עניינים:

i.	התפלגות תלמידים במערכת החינוך בירושלים.....	4
1.	התפלגות תלמידים (כללית).....	4
2.	התפלגות תלמידים פלסטינים במערכת החינוך בירושלים.....	4
א.	בחינוך הרשמי והמוכר.....	4
ב.	"ילדים נעלמים" - לאחר שנים בידי העירייה פרטי אלפי ילדים.....	4
ii.	המחסור בכיתות במזרח ירושלים.....	6
1.	2,447 כיתות חסרות במזרח ירושלים.....	6
2.	מספר כיתות בבניה במזרח ירושלים: 1,210 כיתות.....	8
iii.	יישום פרק החינוך בהחלטת החומש החדשה (880) - קיצוץ משמעותי.....	8

i. התפלגות תלמידים במערכת החינוך בירושלים

1. התפלגות תלמידים (כללית)

אחוז התלמידים	מספר תלמידים	על פי שנתון מנח"י תשפ"ד
23.3%	68,292	חינוך כללי (ממלכתי + ממ"ד)
40.3%	117,994	חינוך חרדי
36.3%	106,365	חינוך ערבי (מוכר + רשמי)
	292,651	סה"כ

2. התפלגות תלמידים פלסטינים במערכת החינוך בירושלים

א. בחינוך הרשמי והמוכר

סה"כ ילדים	על פי תשובת חופש המידע עיריית ירושלים מיום 15/8/24
51,970	בחינוך הערבי הרשמי
54,580	בחינוך הערבי המוכר שאינו רשמי
106,550	סה"כ

ב. "ילדים נעלמים" - לאחר שנים בידי העירייה פרטי אלפי ילדים

משך שנים אנחנו מתריעים על קיומם של אלפי "ילדים נעלמים" במזרח ירושלים, כאלה שמסגרת לימודיהם אינה ידועה למערכת החינוך, ומחדל זה אף אומץ בדוח מבקר המדינה בשנת 2019¹. השנה, לראשונה, נמסר לנו מידע מפורט בדבר אלפים מילדים אלו מעיריית ירושלים, שלדבריה שמותיהם ומקומות לימודיהם ידועים לה.

¹ מבקר המדינה, דוח ביקורת מיוחד - פיתוחה וחיזוק מעמדה של ירושלים, חלק שני (יוני 2019), בעמ' 384.

מתוך 30,529 ילדים בגילאי 3-17 המוכרים לעירייה על פי תשובתה לבקשת חופש המידע כלא רשומים במסגרת לימודים רשמית או מוכרת שאינה רשמית, נמסר לנו כי בידי העירייה קיים איתור שמי של רבים מהם: כ-10,400 מהם לומדים בבתי ספר פרטיים (בידי העירייה מצויים שמותיהם שהתקבלו ממשד החינוך הפלסטיני); כ-800 מהם לומדים בבתי ספר של משרד העבודה (בשני בתי ספר); כ-4,400 הם ילדים בגילאי 3-4 שהוריהם מעדיפים שלא לשלוח אותם עדיין למסגרת או שנשלחו למסגרות פרטיות.

על פי הערכת העירייה יש עוד מאות תלמידים ירושלמים שלומדים בשטחי הרשות הפלסטינית, עוד מאות תלמידים שלומדים בפנימיות ומקלטים ברחבי הארץ על פי צו של בית משפט, ונתוניהם מצויים בידי אנף הרווחה בעירייה, וכן כ-3000 תלמידים נושרים בתום שנת הלימודים.

ילדים שאינם במסגרות חינוך רשמיות ומוכרות			
1	ילדים זכאי חינוך במזרח ירושלים גילים 3-18 על פי תשובת העירייה	148,140	
2	סך הילדים המצויים במסגרות חינוך רשמיות ומוכרות על פי תשובת העירייה	106,550	71.9%
3	סך הילדים שאינם מצויים במסגרות חינוך רשמיות או מוכרות על פי תשובת העירייה	30,529	20.6%
4	ילדים הלומדים במסגרות חינוך פרטיות ושמותיהם מצויים בידי העירייה	10,400	
5	ילדים הלומדים במסגרות של משרד העבודה ושמותיהם מצויים בידי העירייה	800	
6	ילדים שנשרו בשנת הלימודים האחרונה	3,000	
7	ילדים בגילאי 3-4 שהוריהם מעדיפים שלא לשלוח אותם עדיין למסגרת או שנשלחו למסגרות פרטיות	4,400	

	11,929	יתרת הילדים על פי הערכת העירייה. על פי הערכת העירייה: מתוכם מאות תלמידים שכתובתם בירושלים והם לומדים בשטחי הרשות הפלסטינית; מאות תלמידים שלומדים בפנימיות ומקלטים ברחבי הארץ על פי צו של בית משפט ונתונים מצויים באגף הרווחה של העירייה [שורה 3 פחות שורות 4-7].	8
7.5%	11,061	יתרת הילדים שמסגרת החינוך שלהם אינה ידועה לעירייה, על פי הפרש בין המספר המוכר ככזה לעירייה, לבין סך מספר הילדים בגילי חינוך על פי העירייה [שורה 1 פחות שורות 2-3]	9

אנחנו מברכים מאד את העירייה על התייחסותה לאחר שנים לליקוי זה, ומקווים כי בקרוב יהיו בידיה כל הנתונים, לרבות שמותיהם של אלו שבשורות 8-9 לעיל.

ii. המחסור בכיתות במזרח ירושלים

1. 2,447 כיתות חסרות במזרח ירושלים

על פי תשובת העירייה לבקשת חופש המידע, חסרות במזרח ירושלים 2,037 כיתות על פי פירוט זה:

447	חינוך רשמי עירוני
97	חינוך מיוחד רשמי
218	גידול טבעי של 3% בשנה (חמש שנתי)
734	תרחיש 50% מעבר מהמוכר לרשמי
338	תרחיש 50% מעבר מפרטי לרשמי
203	תרחיש 50% כניסת תלמידים שלא רשומים במערכת (נושרים)
2,037	סה"כ

למספר זה יש להוסיף לפחות את מספר הכיתות הנדרשות עוד למספר ילדים שמסגרת לימודיהם עדיין אינה ידועה לעירייה [שורה 9 לעיל]. ובכל מקרה יש לזכור כי מדובר במחסור המוערך על בסיס מינימלי של מעבר תלמידים מהחינוך המוכר והפרטי, וגם מבלי לקחת בחשבון שינויים שיחולו במספר הילדים שילמדו בפנימיות, בגדה וכיו"ב.

מספר כיתות חסרות במזרח ירושלים - לקראת תשפ"ה	
2,037	מספר כיתות חסרות על פי תשובת העירייה מיום 15/8/24 לבקשת חופש המידע
410	כיתות נוספות נדרשות לילדים שמסגרת לימודיהם אינה ידועה עדיין לעירייה [שורה 9 בטבלה לעיל]
2,447	סה"כ כיתות חסרות

לפני יותר משנה וחצי, בפסק דינו מיום 4 בינואר 2023, קבע בג"ץ בעתירת ארגון ההורים בעניין מחסור בכיתות בירושלים (בג"צ 6183/16), לאחר שמיעת הטענות, לרבות אלו של עיר עמים בבקשתה להצטרף במעמד "ידידת בית משפט", כי על המדינה והעירייה לגבש תוך ארבעה חודשים מתווה מדורג לתכנון ולבינוי כיתות הלימוד החסרות בחינוך הרשמי במזרח ירושלים. וכך נקבע שם:

"ככל שמשיבי הממשלה לא יגיעו להסכמה עם עיריית ירושלים לגבי המתווה בתוך 4 חודשים, ייקבע המתווה על ידי גורמי הממשלה בתוך חודשיים נוספים... **נזכיר כי ההתייחסות הנבדלת למזרח ירושלים נובעת מהנתונים שהוצגו על ידי המשיבים, המכירים בפערים המשמעותיים בין מזרח ירושלים לרשויות אחרות...**" (ההדגשה הוספה).

פעם אחר פעם מבקשות הרשויות אורכה ליישום פסק הדין, כל פעם לעוד ארבעה חודשים, וכך בימים אלה ביקשו אורכה נוספת עד ליום 17/12/24, (שנתיים מאז פסק הדין), הפעם כשארגון ההורים מסכים לאורכה בתנאי שזו האחרונה.

2. מספר כיתות בבניה במזרח ירושלים: 1,210 כיתות

על פי תשובת העיריה לבקשת חופש המידע, מספר הכיתות המצויות כעת בשלבים שונים של תכנון עומד על סך של 1,210 כיתות, מספר שהנו פחות ממחצית החסרות כבר היום.

iii. יישום פרק החינוך בהחלטת החומש החדשה (880) - קיצוץ משמעותי

אישור הממשלה לתוכנית החומש החדשה אמור היה להתקבל במאי 2023, ביום ירושלים. מכיוון שמשרד ירושלים לא הצליח להביא להסכמות סביב התוכנית, בעיקר עקב התעקשות שר האוצר סמוטריץ' שלא לאשר תקצוב לפרק ההשכלה הגבוהה, אישור התוכנית נדחה והושלם רק כעבור שלושה חודשים.

פחות משבועיים לפני שהחלה שנה"ל תשפ"ד, ב-20 באוגוסט 2023, התקבלה החלטת ממשלה 880 לצמצום פערים חברתיים וכלכליים במזרח ירושלים. החלטה זו אישרה את הוצאתה לפועל של תוכנית החומש השנייה למזרח העיר, לשנים 2028-2024.

התוכנית החדשה תוקצבה בכ-3.2 מיליארד ש"ח, שמתוכם 800 מיליון ש"ח יועדו לפרק החינוך. על פניו, מדובר היה בגידול משמעותי בתקציב החינוך בתוכנית הממשלתית, ובחלוקה לחמש שנות התוכנית, התקצוב אמור היה לעמוד על כ-160 מיליון ש"ח בשנה. אלא שבפועל, גם עקב קיצוץ בכמחצית מהתקצוב בשל המלחמה, בשנה"ל תשפ"ד תקציב החינוך בתוכנית החומש עמד על קצת יותר מ-60 מיליון ש"ח לשנה. מדובר על צמצום של עשרות מיליוני שקלים אף מההשקעה בשנה"ל תשפ"ג (השנה האחרונה של תוכנית החומש הקודמת).

משמעות הקיצוץ התקציבי הגדול היא בין היתר פגיעה בתוכניות שכבר פעלו והסתמכו עליהן במזרח העיר ובמשאבים שהיו רגילים לקבל, ובעקבות זאת פגיעה באמון האוכלוסייה המקומית, שגם כך נפגע בתקופה שלאחר השבעה באוקטובר. עם זאת, נעשו מאמצים לא מבוטלים בעיריית ירושלים ובמשרד החינוך כדי שתוכנית העבודה לשנה"ל תשפ"ד תקודם ותצא לפועל, גם אל מול חשש ממשי שהגורמים האמונים על קידום תוכנית החומש לא יפעלו למימושה. לאחר העיכוב באישור התכנית ועם פרוץ המלחמה, נאלצו הגורמים האמונים על פרק החינוך לאשר תוכנית חירום מהירה בהיקף תקציבי מצומצם אך ורק לשנה"ל תשפ"ד, תוך תיעדוף לתקצוב הסעיפים הקריטיים ביותר, לצד ויתורים משמעותיים.

גם בשנה"ל תשפ"ד התקצוב הגבוה ביותר הופנה ליעד הראשון באשכול החינוך בתוכנית החומש, שעניינו **הגדלת מספר ואחוז הלומדים בתוכנית הלימודים הישראלית**. מדובר בהמשך המגמה בתוכנית החומש הקודמת – הטיה לא פרופורציונלית של תקציבים למיעוט של תלמידים, במטרה ליצור לחץ למעבר תלמידים לתוכנית הישראלית. זאת בזמן שכמות גדולה בהרבה של תלמידים, אלה שלומדים בבתי ספר מוכרים שאינם רשמיים שמלמדים את התאוג'יה, כלל אינם זוכים לתקציבי תוכנית החומש, אף שהם זקוקים לא פחות להשקעה תקציבית גבוהה יותר גם בימים כתיקונם, וביתר שאת בשנה האחרונה.

החידוש המשמעותי ביותר בפרק החינוך בהחלטת הממשלה החדשה היה תוספת של יעד חדש והוא **צמצום נשירה וטיפול בפרט**. הכללתו כיעד מובחן בתוך פרק החינוך, לאחר שבתוכנית החומש הקודמת הוא נכלל בתתי-סעיפים ותוקצב בחסר רב, הוא בעל חשיבות רבה ומהווה תיקון משמעותי שעשו גורמי המקצוע בפרק החינוך, כלקח מרכזי מהתוכנית הקודמת. בקרב כל הגורמים שהובילו את פרק החינוך בתוכנית החדשה הייתה הסכמה שיש חשיבות רבה למתן תקציב משמעותי וראוי ליעד הזה. גם

כשהתברר גובה התקציב המצומצם לשנה"ל תשפ"ד, הייתה הבנה שבמיוחד לאור המצב הקשה במזרח ירושלים, אין לאפשר קיצוץ גדול ביעד זה.

העיריה לא מסרה במענה לבקשת חופש המידע נתונים לעניין נשירת תלמידים. עם זאת, בתיאור המחסור בכיתות בתשובתה, ציינה העירייה כי לשם "תרחיש של 50% כניסת תלמידים שלא רשומים במערכת (נושרים)" קיים מחסור של 203 כיתות. מדובר במספר נמוך יחסית, כי על פי תחשיב של מספר נושרים בכל שנה שצוין בעבר במענה העיריה לשאלות בכל שנה נוספות יותר מ-100 כיתות בגין נשירה.

היעד שנפגע בצורה המשמעותית ביותר בשל קיצוצי התקציב היה **ביסוס וקידום החינוך הבלתי פורמלי**. גורמי המקצוע התגאו בסמוך לסיום תוכנית החומש הקודמת בהשקעה הגדולה בחינוך הבלתי פורמלי במהלכה, בחשיפה הרחבה של ילדים לפעילויות בלתי פורמליות ובחשיבות הרצף והחיבור בין החינוך הפורמלי לבלתי פורמלי. עוד קודם לאישור התכנית החדשה, לאחר שהתברר שגודל התקציב יהיה נמוך מהצהרות קודמות, היה צפי לקיצוץ בתקציבי התוכניות הבלתי פורמליות. תוכניות לא מעטות, ביניהן כאלה שהיו מאוד משמעותיות במהלך שנות החומש הקודם כמו "חוג לכל ילד", צומצמו או לא יצאו לפועל כלל. בחלק מהמקרים הקיצוץ פגע בתוכניות שגם כך לא יכלו לצאת לפועל בחודשים הראשונים שלאחר פרוץ המלחמה, בין היתר בשל הקושי לצאת החוצה והצורך להישאר ליד מרחבים מוגנים.

היעד של **העלאת רמת האוריינות השפתית בדגש על השפה העברית היה** המצומצם ביותר תקציבית בשנה"ל תשפ"ד וצפוי להישאר כזה גם בהמשך. בשנה"ל הנוכחית, לדברי מקורות האמונים על יישום התכנית, הצמצום בתקציב של יעד זה נגע בין היתר לקושי הבטיחותי להכניס מורים דוברי עברית למזרח ירושלים בעקבות המלחמה, ויש כוונה להגדילו משמעותית מהתקציב שיועד לו בתוכנית החומש הקודמת.